

Naturmedel

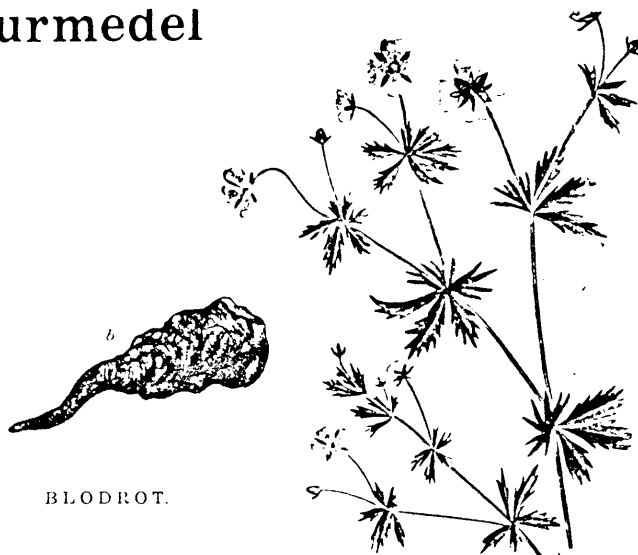
Blåsmåla-tjuven Ygge botade i Vilhelm Mobergs roman Rid i natt bokens huvudperson Svedjebonden med blodrot. Under flykten från böndernas förtryckare herr Klewen råkade Svedjebonden in i ett Åskväder. En blixst kastade honom till marken. Till all lycka fann Ygge vår hjälte och fick honom snart på fötter med en huskur på örter.

Skeptiskt lagda läsare rynkar kanske på näsan åt Ygges läkekonster, men han levde ju på 1600-talet och gjorde bara så gott han kunde, vägled av de medicinska traditioner fattigt folk fick hålla till godo med.

Kanske kan man inte heller helt avfärda blodrotens helande verkan. Den innehåller garvämnen i höga halter och dessa kan fälla ut äggviteämnen och därmed verka sammandragande på hud och slemhinnor. Även i moderna örtaböcker rekommenderas blodroten, men detta är minst av allt någon garanti för dess effektivitet.

S K Y M N I N G S L A N D

Blodroten befinner sig precis som hundratals, för att inte säga tusentals läkeväxter som människan begagnat sig av genom tiderna i skymningslandet mellan tro och vetande. Antalet växtarter bru-

BLODROT.

kar anges till mellan en kvarts och en halv miljon. Med tanke på att varje art är en kemisk fabrik med specifika produkter är det lätt att inse att den biokemiska forskningen bara befinner sig i inledningen av ett stort arbete.

Genom fotosyntesen tillverkar de gröna växterna socker och av sockret gör de ett brett utbud av sekundära organiska föreningar. Hittills har man isolerat mer än 12 000 men det är bara omkring tio procent av alla dem man räknar med ska finnas i växterna.

De för medicinska ändamål mest givande ämnesgrupperna har hittills varit glykocider och alkaloider. Från växterna får vi också eteriska oljor, gummi, hartser, feta oljor och antibiotika, ämnen som alla har en varierande medicinsk betydelse.

Tillkomsten av läkemedelsindustri och förmågan att på konstgjord väg framställa mediciner har inte gjort att vi förlorat intresset för "naturliga" läkeme-

del. Tvärtom anstränger sig forskare och företag i hög grad att utnyttja växri-
ket som råvarukälla till mediciner eller
som förebild till syntetiska produkter.
Av de 1,5 miljarder recept som skrevs ut
i USA 1973 innehöll inte mindre än 38
procent aktiva beståndsdelar från natu-
ren.

Ö R T T E R Ä D D A D E L I V

Det senaste halvsekle har sett en rad
fantastiska mediciner ur naturen. Tänk
bara på penicillin och cortison (corti-
sonets föregångare kommer från saponi-
ner). National Cancer Institute i USA
har undersökt 25 000 olika kärlväxter i
jakten på botemedel för cancer.

Åtskilliga av de mediciner som används
inom den vetenskapliga medicinen har sina
rötter i folkmedicinen, digitalis är nog
det mest kända exemplet. Extrakt av fing-
erborgsblomman hade använts länge i ört-
téer innan den engelske läkaren William
Withering år 1775 introducerade drogen
som hjärtstärkande medel. Han ställde då
en diagnos på en bondkvinna från Shrop-
shire och ansåg att hon skulle dö av vat-
tusot mycket snart. Till dr Witherings
förvåning tillfrisknade kvinnan emeller-
tid efter ett par veckor. Han kom fram
till att det berodde på att hon druckit
örtte med innehåll av bl a fingerborgs-
blomma.

Digitalis är fortfarande en viktig
hjärtmedicin. Idag framställs den verk-
samma glykociden på syntetisk väg. Detta
gör det möjligt att ge patienten exakt
rätta mängder, vilket minskar risken för
biverkningar. Så länge man utgick från
olika exemplar av örten var detta omöj-
ligt. Man kunde inte ens vara säker på
att få några effekter alls utan att sam-
tidigt få allvarliga biverkningar.

R E S E R P I N , K O K A I N , K I N I N ...

Förrådet av urgamla folkmediciner har
gett skolmedicinen det blodtryckssänkan-
de reserpinet, som utvinns ur den tro-
piska rauvolfiaroten. I Indien har den
haft en mångtusenårig användning som
lugnande medel. Heliga män tuggade den
för att få stillhet under sina meditatio-
ner. Läkare gav den till mentalpatienter
och lade då märke till att roten gav upp-
hov till blodtryckssänkning.

En artikel i en engelsk läkartidning
1949 om saken satte läkemedelsindustrin
på marsch och snart etablerades rauwolfia
som blodtryckssänkande medel. Mindre far-
liga och mer effektiva preparat har dock
på senare tid slagit ut rauwolfian.

Inom oftalmologin har folkliga medici-
ner som physostigmin från den afrikanska
calabarbönan och den mest berömda medici-

nen från Peru, kokainet, kommit till användning. Med physostigmin kan man utvidga pupillen och behandla grön starr.

Kinin är en annan välkänd medicin från Peru. Indianerna kände till att barken från kinaträdet minskade feber. Drogen såldes under 1500-talet av jesuiterna under namnet "jesuitbark". Den försvarar ännu sin plats bland malariamedlen, trots att det nu finns bättre syntetiska mediciner.

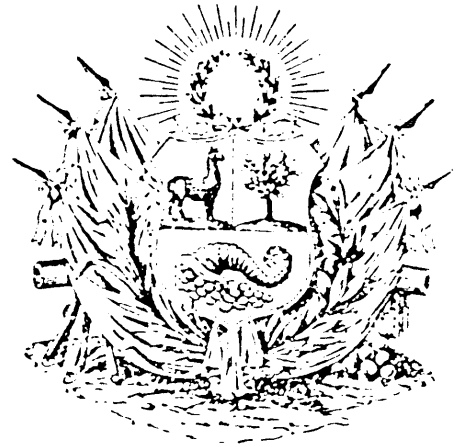
F Ö R L Ö S S N I N G A R O C H M A G S Å R

Den moderna psykiatrin har sydamerikansk folklig medicin att tacka för meskalin från kaktusarten peyote och psilocybin från "heliga" svampar.

Från Sydamerika kommer också pilgiftet curare. Giftet extraheras bl a ur lianer. Dessa innehåller muskelavslappande alkaloider av stort värde för kirurgin.

Mjöldryga och lakritsrot är ett par andra bidrag från naturmedicinen till våra dagars läkekonst. Den mycket giftiga mjöldrygan är en svampsjukdom på råg och innehåller ergolinalkaloider som är kemiskt närbesläktade med LSD. Barnmorskorna i medeltidens Europa tog mjöldrygan till hjälp för att påskynda förlossningar.

Som föryngringsmedel och "skydd mot matens påfrestningar" är lakritsroten

I Perus vapen avbildades kinabarkträdet

känd sedan flera tusen år i Kina. Nu är det 40 år sedan en holländsk läkare kom på att lakritsextrakt lindrar symtomen hos magsårspatienter. Av det ämne som gör lakrits 50 gånger sötare än socker, glycyrrhizin, framställdes carbenoxolon, ett ämne som underlättar läkningen av magsår.

M Å N G T U S E N Å R I G T R A D I T I O N

Man kan alltså slå fast att en hel del mediciner som används i modern tid är en del av arvet från mänsklighetens dunkla förhistoria.

I Irak har arkeologer funnit en 60 000 år gammal boplats för neandertalmänniskor. Pollenanalyser har identifierat åtta växter i lämningar på stället. Sju av dem återfinns än idag i örtaböckerna.

Behållare för kokablod har påträffats i 4 500 år gamla gravar i Peru.

Kvist av kokabusken (*Erythroxylon Cocu*).

De äldsta historiska källorna vimlar av noriser om läkeväxter. Sumeriska, babylonska, egyptiska, indiska, kinesiska inristningar, papyrusrullar och skrifter är fulla av hänvisningar till medicinalväxter.

Hippokrates, den moderna läkekons-
tens fader, namngav i sina talrika av-
handlingar flera hundra läkeväxter.
Som den stora auktoriteten på medicin
och botanik under antiken framträdde
emellertid Disokorides (100-talet e Kr).
Hans bok *De materia medica* står som en
förebild till farmakopéerna i våra da-
gar.

G E N O M B R O T T

Under medeltiden späddes kunskaperna om
läkeväxterna på. Detta tog sig uttryck i
att klostren och förmögna privatpersoner

anlade botaniska trädgårdar och gav ut
örtaböcker. En uppdelning mellan folk-
medicin och skolmedicin kunde skönjas.

Det verkliga genombrottet för den
medicinska vetenskapen kom först under
andra hälften av 1800-talet. Skolmedi-
cinen gjorde sig av med sin barlast av
vidskepelse, något som folkmedicinen
aldrig riktigt lyckats med.

Signaturläran är en av de irratio-
nella föreställningar som man än idag
kan se spår av i folkmedicinen. Upphovet
till läran var den originelle Paracelsus
(1493-1541) som ansåg att läkaren måste
vara väl bevandrad i astrologi och alkemi
för att nå framgång i sitt yrke. Enligt
Paracelsus har varje sjukt organ en mot-
svarighet i den omgivande naturen. Det
skulle alltså finnas läkande örter för
varje symtom.

E N B R Y N J A A V S T Å L

Vid det kejserliga hovet i Rom botade man
cancer på ett liknande sätt. Kring halsen
på den sjuke hängde man hälften av en viss
rot, den andra hälften torkade läkaren
över elden. På så sätt trodde man att tu-
mören skulle krympa. Visade sig patienten
otacksam förekom det att läkaren slängde
sin rothalva i vatten istället.

Bakom våra dagars utbredda konsumtion
av rysk rot och ginseng ligger säkert
Paracelsus signaturlära. Preparaten exploa-

teras som universalmedel, vilket kan förklaras av att rötterna faktiskt liknar en hel människa.

Huvudorsaken till att vitlök är så omhuldad som läkemedel är troligen att lökfjäl- len påminner om en brynja av stål. Det var nog främst därför vikingarna tog med sig stora lager på sina härnadståg.

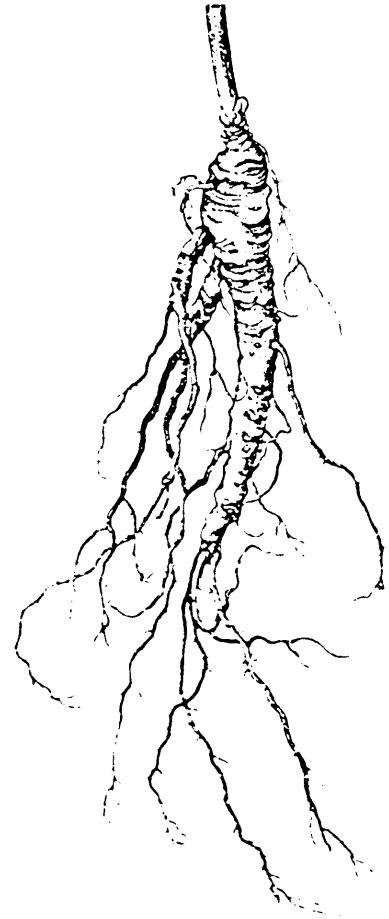
Så är det antagligen också med pumpa- kärnor, en annan bestseller. Den ser ut ungefär som en prostata med urinrör och antas sålunda vara bra mot "gubbsjuka".

V I D S K E P E L S E L E V E R K V A R

En annan favorit i hälsokostbutikerna, kamomill, köps av kunderna utan att de är medvetna om att Paracelsus skött om marknadsföringen. I genomskärning ser kamomillblomman ut som en livmoder och det var av den orsaken de "kloka gubbar- na" först intresserade sig för växten.

De rekommenderade kamomill som en slags dagen-efter-preventivmedel.

Förutom likhetsmagi à la Paracelsus lever örtmedicinen högt på den s k adaptogenteorin. Den innebär att en drog inne i kroppen anpassar sin verkan till det aktuella tillståndet. En bra adaptogen ska t ex både kunna sänka och höja blodtrycket vid behov, verka både sövande och uppiggande osv. Lakrits tillhör denna grupp av "kungliga mediciner". Den na-

Roten av ginseng (Panax Ginseng).

turvetenskapliga medicinen har bevisat att det inte är på det viset. Man behöver helt olika slags mediciner för att höja respektiva sänka blodtrycket.

Mänsklighetens urgamla dröm om ett livselixir, hoppet om effektiv bot mot cancer och lusten att förhöja njutningen i kärlekslivet är andra typiska drivkrafter bakom folkmedicinen som äger sin giltighet ännu idag.

N A T U R E N I N G E T A P O T E K

Idén att naturläkemedel skulle vara bättre än de syntetiska är en rent naturromantisk föreställning. Man tror att skaparen inrättat naturen så att den ska

innehålla "naturliga" botemedel mot mänskliga sjukdomar. I själva verket finns inget sådant samband. Naturen är inget apotek. Det är en ren slump när man hittar läkemedel i naturen. Samtidigt kan biverkningarna av dessa vara lika allvarliga som för syntetiska ämnen.

Förr hade man inget val utan var hänvisad till naturen. Numera kan vi göra molekyler som är bättre anpassade eller rentav skraddarsydda för att bota sjukdomar.

En födklig kur mot cancer stoppades i USA sedan myndigheterna upptäckt att metoden tvärtom ökade risken för cancer. Det hela gick till så att patienten fick äta så mycket vindruvor han orkade i minst sex veckor. Så småningom slog läkare larm om att vissa druvor innehåller höga halter av tanniner, som kan vara cancerframkallande.

Vid långvarigt bruk kan örtte gjort på timjan orsaka skador på sköldkörteln. Timjan innehåller en eterisk olja med tymol.

Den eteriska oljan i enbär kan i större doser ge njurskador och sammandragningar i livmodern.

Använder man lakritsrot alltför flitigt kan man drabbas av ödem, vätskeansamlingar. Drogen förekommer i teblandningar mot hosta och ingår som smaktill-

sats i naturmedel.

Vallört, hästhovsblad och kalmusrot innehåller cancerframkallande ämnen och får inte säljas som naturmedel i Sverige.

T H X O C H I S C A D O R

Ett dystert kapitel utgör handeln med de verkningslösa cancermedicinerna THX och Iscador. Det finns mycket starka vetenskapliga skäl till påståendet att dessa mediciner är utan värde i cancerterapi. Både för dessa och andra "undermedel" kan man visserligen träffa på enstaka exempel på en lyckad behandling, eftersom det är så att även svårt sjuka personer ibland tillfrisknar utan läkarhjälp. För att rätt kunna bedöma ett läkemedels effekt krävs emellertid statistiska undersökningar.

I Sverige är det inte tillåtet att injicera Iscador, som är ett kraftigt utspätt misteleextrakt, på grund av att tillverkningen inte uppfyller de hygieniska krav som socialstyrelsen ställer. Injektioner med Iscador ges dock i smyg. Medlet smugglas in i landet. I somras dömdes en av kurirerna. Hon hade närmare 3 000 ampuller med naturläkemedel när hon ertappades i tullen. ¹⁾ se not

Att så många människor klamrar sig fast vid behandlingen beror på att de tycker sig ha provat alla utvägar inom den vanliga sjukvården. På de privatkliniker i Schweiz

och Tyskland som erbjuder alternativ vård känner de sig mer personligt omhändertagna. En vänligt förstående atmosfär kan tillsammans med "sockerpillereffekten" förklara att en del av patienterna mår bättre. Det var nog den främsta anledningen till att Vilhelm Mobergs Svedjebonde blev frisk igen.

Ulf Ivarsson

Litteratur:

Lewis, Walter H and Elwin-Lewis, Memory P F: Medical botany. Plants affecting mans' health. John Wiley & Sons, New York 1976.

Thompson William A R: Läkeväxter från hela världen. En modern örtabok. P A Norstedt & Söner 1980.

Naturmedel. Om effekter, risker, traditioner och bestämmelser. Konsumentverket 1981.

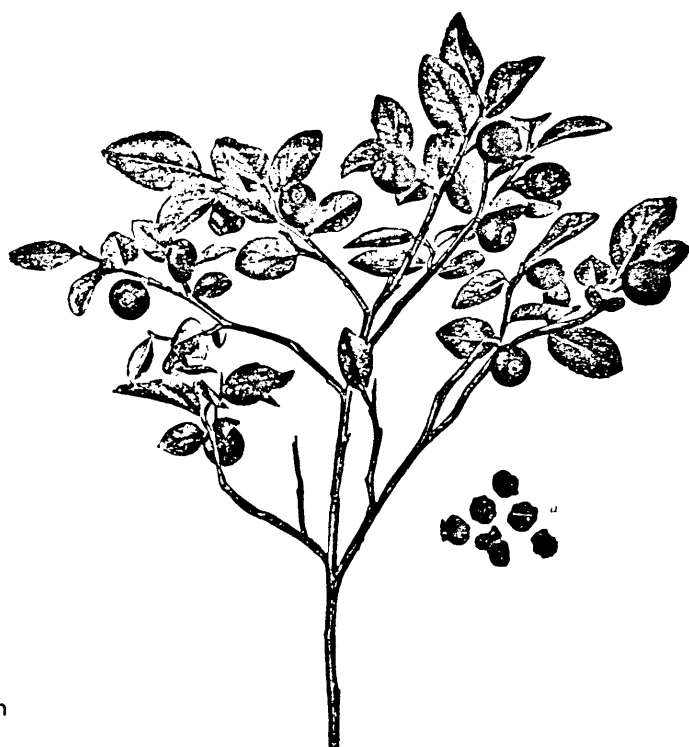
Naturläkemedelsutredningen. Socialstyrelsen 1975.

Kornhall Björn: Se upp för naturläkemedlen. Tidens kalender 1978.

Staugård Frants: Den folkliga medicinen.

Svart magi eller sunt förnuft? Liber 1979.

1) Reglerna har nu ändrats och Iscador har godkänts som naturmedel. Det finns på apotek och får injiceras av läkare. Se även sid 13 i medlemsbladet.

BLABBAR.
(a. drog.)